

The Effect of Agents' Behavioral Characteristics on the Progress of Society from the Perspective of Quran and Hadith

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Latif Abbasi¹

Ali Asghar Tajari^{2*}

Ahmad Moradkhani³

How to cite this article

Latif Abbasi, Ali Asghar Tajari, Ahmad Moradkhani, The Effect of Agents' Behavioral Characteristics on the Progress of Society from the Perspective of Quran and Hadith, *Journal of Islamic Life Style Centeredon Health*, 2023:7(1): 199-207.

1. PhD student, Department of Quranic and Hadith Sciences, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Theology and Islamic Studies, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran (corresponding author).
3. Associate Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: a.tajari@hotmail.com

Article History

Received: 2022/08/31

Accepted: 2022/10/23

ABSTRACT

In order to establish an advanced society, first the importance of progress and its essential role in all political, moral, social, cultural, etc. dimensions must be recognized and a complete model that can cover the aforementioned dimensions must be designed and this model is May it be able to provide the background for the flourishing of various talents of the members of the society. There are many indicators to achieve the progress of the Islamic society, the most important indicator for the progress of the Islamic society is the rulers and agents of that society. If the rulers and officials in the society behave like justice, avoiding tyranny, beneficence, praying, trustworthiness, paying zakat, physical ability, righteous deeds, etc., based on the opinions of the Qur'an and the traditions of the infallible, then they are doing the right thing. The works will make significant progress and then the people under supervision and the people of that society will choose the right behavior and be guided to the right path by following their example, and these right behaviors have a great impact on the progress of the society. In this study, the authors have tried to explain the concept of progress and the influence of the behavioral characteristics of rulers and officials on the progress of the society by analyzing the verses of the Qur'an, Nahj al-Balaghe and the traditions of the innocents, using the analytical-descriptive method, because by examining these characteristics in We find that if the agents of the society are decorated with the behavioral characteristics desired by the Qur'an and the traditions of the innocents, they have a great impact on the progress of the society.

Keywords: Progress, Development, Governors, Agents, Behavioral Characteristics

تأثیر ویژگی های رفتاری کارگزاران در پیشرفت

جامعه از منظر قرآن و حدیث

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۰۱

* نویسنده مسئول: a.tajari@hotmail.com

مقدمه

با توجه به اهمیت پیشرفت در جوامع اسلامی، بعد از بررسی ویژگی ها و شاخص های یک جامعه ی پیشرفته از نظر قرآن و احادیث مسئله توسعه و پیشرفت شاخصی مهم در حاکمان و کارگزاران جامعه می باشد، زیرا پیشرفت یک جامعه با حاکمان و کارگزاران رابطه ای متقابل دارد. منظور از پیشرفت با توجه به معنی آن، حرکت روبه جلو و آگاهانه ی یک جامعه از وضعیتی به سوی وضعیت بهتر و مطلوب و منظور از آن پیشرفت در تمامی ابعاد سیاسی، اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و یا به طور خلاصه در تمامی عرصه های مادی و معنوی انسانی می باشد. نزدیک ترین و جامع ترین واژه ی قرآنی به پیشرفت کلمه ی «حیات طیبه» می باشد. قرآن در ایه ی ۹۷ سوره ی نحل می فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ» (۱).

«هر کس کار شایسته ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می داریم؛ و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام می دهند، خواهیم داد». از ناحیه ی مفسران در تفسیر «حیات طیبه» احتمالات متعددی بیان شده است، این ترکیب به هر معنایی که باشد، مربوط به حیات دنیوی است؛ زیرا پس از آن، از جزای الهی به نحو احسن خبر داده است که بیانگر آن است حیات طیبه مربوط به دنیا و جزای احسن مربوط به آخرت است. با توجه به بررسی ویژگی های رفتاری حاکمان و کارگزاران از منظر آیات قرآن و روایات معصومین و تأثیر آن در پیشرفت جامعه، لازم است واژه ی رفتار تبیین شود. واژه ی رفتار در لغت به معنای روش، طرز حرکت و سلوک است (۲)، و رفتار همان نوع عملکرد اشخاص در جامعه می باشد، در اینجا منظور روش و طرز عمل حاکم و کارگزار که به عنوان الگوی جامعه خواهد بود و در صورت منطبق بودن ویژگی های رفتاری حاکم و کارگزار با آنچه که در قرآن و بیانات معصومین خطاب به حاکم و کارگزار آمده است، حاکم و کارگزار می تواند در انجام مسؤولیت و درست انجام دادن کارها پیشرفت قابل توجهی داشته باشد و سپس افراد تحت نظارت و مردم آن جامعه با الگو گرفتن از آنها رفتار درست را انتخاب و به راه درست هدایت خواهند شد و این رفتارهای درست تأثیر زیادی در پیشرفت جامعه دارد. تعداد ویژگی های رفتاری حاکمان و کارگزاران زیاد است ولی در این تحقیق ویژگی های رفتاری مورد بررسی قرار گرفته که بیشترین تأثیر را در پیشرفت جامعه اسلامی دارد از جمله ی این ویژگی ها می توان از عدالت، دوری از استبداد، احسان، اقامه نماز، امانتداری، پرداخت زکات، توانایی جسمی، عمل صالح، قاطعیت، مشورت، برنامه ریزی، کار، احترام به منطق و استدلال همه انسان ها، وفاداری به قرارداد ها و پیمان ها، امر به معروف و نهی از منکر، رعایت حقوق کامل انسان ها (احیای حقوق عامه)، تشویق و تمجید

لطیف عباسی^۱

دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

علی اصغر تجری^{۲*}

استادیار، گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسؤل).

احمد مرادخانی^۳

دانشیار، گروه فقه و مبانی حقوق، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

چکیده

برای تأسیس یک جامعه ی پیشرفته، نخست باید اهمیت پیشرفت و نقش اساسی آن در تمامی ابعاد سیاسی، اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و ... شناخته شود و الگویی کامل که بتواند ابعاد مذکور را تحت پوشش قرار دهد طراحی شود و این الگو چنان باشد که بتواند زمینه ی شکوفایی استعداد های گوناگون اعضای جامعه را فراهم نماید. برای رسیدن به پیشرفت جامعه اسلامی شاخص های زیادی وجود دارد که مهمترین شاخص برای پیشرفت جامعه اسلامی، حاکمان و کارگزاران آن جامعه می باشد. اگر در جامعه حاکمان و کارگزاران رفتاری همچون عدالت، دوری از استبداد، احسان، اقامه نماز، امانتداری، پرداخت زکات، توانایی جسمی، عمل صالح و ... مبتنی بر نظرات قرآن و روایات معصومین داشته باشند، در انجام مسؤولیت و درست انجام دادن کارها پیشرفت قابل توجهی خواهند داشت و سپس افراد تحت نظارت و مردم آن جامعه با الگو گرفتن از آنها رفتار درست را انتخاب و به راه درست هدایت خواهند شد و این رفتارهای درست تأثیر زیادی در پیشرفت جامعه دارد. نگارندگان در پژوهش حاضر با روش تحلیلی - توصیفی و با بررسی آیات قرآن، نهج البلاغه و روایات معصومین، کوشیده اند تا به تبیین مفهوم پیشرفت و تأثیر ویژگی های رفتاری حاکمان و کارگزاران در پیشرفت جامعه بپردازند، چرا که با بررسی این ویژگی ها در می یابیم چنانچه کارگزاران جامعه مزین به ویژگی های رفتاری مورد نظر قرآن و روایات معصومین باشند تأثیر زیادی در پیشرفت جامعه دارند.

واژگان کلیدی: پیشرفت، توسعه، حکام، کارگزاران، ویژگی های رفتاری.

اجتماعی و سیاسی را دارد، از دیگر دانشمندان غربی که در مورد پیشرفت صاحب نظر است می‌توان از «جانسون» نام برد که پیشرفت را فرآیندی تجمعی تعریف می‌کند و معتقد است این فرآیند دارای چهار ویژگی خطی بودن، تمرکز، ضروری بودن و برگشت ناپذیر بودن می‌باشد.

به نظر کانت انسان غربی با اتکای بر «خرد ناب» خرد به عنوان یگانه ابزار روشنگری ناگزیر بود تا از قاعده رشد روز افزون عقل و علم پیروی نماید (۴).

از نظر دانشمندان و صاحب نظران اسلامی در حوزه پیشرفت نظراتی ارائه شده است از جمله اینکه «زیبایی» در خصوص پیشرفت گفته است: پیشرفت حرکت آگاهانه و با اراده فردی و اجتماعی از وضعیت نادرست یا نامطلوب به سمت حالت و وضعیتی بهتر که رسیدن به آن وضعیت از اهداف و آمال مردم است (۵).

به نظر «امیدی» پیشرفت تحول اساسی و بنیادی در کمیت و کیفیت زندگی فردی و اجتماعی است. در رویکرد اسلامی پیشرفت مادی هدف نیست بلکه وسیله ای برای رشد و تعالی انسان است، درجهان بینی اسلامی، ثروت، قدرت و علم وسیله رشد انسان و زمینه‌ساز برقراری عدالت حکومت حق، روابط انسانی در جامعه و دنیای آباد هستند (۵). در نگرش دینی پیشرفت زمانی دست یافتنی است که قاعده نفی سلطه بیگانگان مورد توجه جدی قرار گیرد این قاعده از مهمترین و اساسی ترین اصول شناخته شده قرآنی است که از آیه ۱۴۱ سوره نسا «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است، اخذ شده است (۱).

نزدیک ترین و جامع ترین واژه قرآنی به پیشرفت کلمه حیات طیبه می‌باشد قرآن در آیه ۹۷ سوره نحل می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم؛ و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند، خواهیم داد» (۱). در تفسیر «حیات طیبه» احتمالات متعددی بیان شده است، این ترکیب به هر معنایی که باشد «حیات طیبه» مربوط به دنیا و جزای احسن مربوط به آخرت است پیامبر ۶ و ائمه معصومین: بیانات گهرباری با موضوع پیشرفت جامعه داشته اند از جمله اینکه کارگزار در جامعه اگر اهل عقل و خرد باشد و گرفتار خرافات و جهالت نشود می‌تواند به خوبی راه پیشرفت را طی نماید. از منظر دین، پیشرفت، نشانه خردورزی است. پیامبر اکرم ﷺ فرموده است: «إِذَا بَلَغَكُمُ عَنْ رَجُلٍ حُسْنَ حَالٍ فَانظُرُوا فِي حُسْنِ عَقَلِهِ»، فَإِنَّمَا يُجَازِي بِعَقَلِهِ» (۶) «هرگاه از خوبی دین کسی خبر یافتید به خوبی خرد او بنگرید؛ زیرا به میزان خردش پاداش داده می‌شود».

نزدیکترین واژه به «پیشرفت»، «توسعه» می‌باشد. واژه «توسعه» در لغت بر «فراخی» و «وسعت» دلالت دارد (۲). در زبان انگلیسی واژه توسعه «development» به معنای بسط یافتن، درک کردن، تکامل و پیشرفت است. از نظر صاحب نظران غربی همچون «ادوارد برمن» توسعه سیری برای استوار سازی روابط اجتماعی، پروراندن استعدادها، بهره مندی بهینه از مواهب طبیعی و امکان رشد همه قشرهای جامعه می‌باشد. مایکل تودارو از دیگر صاحب نظران

تلاشگران، الگوسازی از بزرگان، عدم خودباختگی در برابر دشمنان و عدم خوف از تهدید دشمنان، دوری از اسراف، عدم تمایل به ستمکاران، سپردن کارها به اهل آن، آینده‌نگری، حمایت از محرومین، بصیرت در مقابل تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی، موقعیت شناسی و گسترش فرهنگ سیاس می‌باشد که در این مقاله به علت محدودیت محتوا فقط تعدادی از ویژگی های رفتاری حاکمان و کارگزاران آمده است.

با توجه به تعریفی که دین اسلام از پیشرفت دارد، جامعه ای که اعضای آن به آموزه ها، تعالیم و دستورات اخلاقی و اجتماعی اسلام پایبند باشند و آن را در رفتار خود نشان دهند می‌توانند از پیشرفت لازم برخوردار شوند. بنابراین می‌توان گفت هیچ کدام از شاخصه های جامعه ی اسلامی به منصفی ظهور و پیشرفت قابل توجه نخواهند رسید مگر اینکه حاکمان و کارگزاران جامعه ی اسلامی بتوانند نقش ارزنده ی خود را در اجرای آن شاخصه ها داشته باشند و تنها حاکمان و کارگزارانی می‌توانند در پیشرفت جامعه ی اسلامی تأثیر داشته باشند که دارای ویژگی های اخلاقی و رفتاری مورد نظر قرآن و روایات باشند.

در این مقاله به نقش ارزنده ی حاکمان و کارگزاران به عنوان یکی از شاخص های پیشرفت جوامع اسلامی و نیز ویژگی های رفتاری آنها و تأثیر این ویژگی ها در پیشرفت جامعه ی اسلامی با استفاده از آیات و روایات پرداخته شده است.

سوالات پژوهش:
منظور از پیشرفت چیست و عوامل مؤثر در پیشرفت جامعه کدامند؟

ویژگی های رفتاری کارگزاران از منظر آیات و روایات چیست؟
و تأثیر ویژگی های رفتاری کارگزاران در پیشرفت جامعه، از منظر آیات و روایات چگونه است؟

در پیشینه ی تحقیقات انجام شده ی نزدیک به موضوع تحقیق، بیشتر به تحقیق در خصوص شاخص های حاکم و زمامدار از لحاظ سیاسی، پیشرفت اقتصادی، نقش تفکر در پیشرفت، پیشرفت اسلام در ایران و پیشرفت فرهنگ و تمدن بحث و بررسی شده است و در این مقاله به نقش ارزنده ی حاکمان و کارگزاران به عنوان یکی از شاخص های پیشرفت جوامع اسلامی به صورت جداگانه پرداخته شده و همچنین به ویژگی های رفتاری حاکمان و کارگزاران و تأثیر این ویژگی ها در پیشرفت جامعه ی اسلامی با استفاده از آیات و روایات پرداخته شده است.

مفهوم شناسی پیشرفت در منابع اسلامی و غربی: پیشرفت در لغت مصدر مرخم مرکب از پیش رفتن است، پیش رفتن به معنای جلو رفتن مقابل پس رفتن، ترقی کردن، سبقت بردن، غلبه داشتن، برتری داشتن و چیره بودن است. در مقابل واژه پیشرفت از واژه‌هایی همچون انحطاط، هلاکت، سقوط یاد شده است (۳).

از نظر دانشمندان غربی از جمله «آگوست کنت» معتقد است که نگرش پیشرفت در جامعه غربی رواج یافت و انسان با کمک عقل و علم به ویژه علمی که مبتنی بر مشاهده، اندازه گیری، شمارش و تکرار نتایج باشد می‌تواند به اداره امور اجتماعی توسعه و پیشرفت مادی بپردازد و چنین علمی توانایی حل مسائل و معضلات فکری،

احساس می‌کنند، و احساسی که آنها را آرام نخواهند گذاشت و علیه او تحریک خواهد کرد.

قرآن کریم نیز در آیاتش به لزوم عدالت پیشگی حاکمان و کارگزاران تأکید نموده است: (یا داوود! إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ) (۱) «ای داوود! ما تو را خلیفه و نماینده خود) در زمین قرار دادیم؛ پس در میان مردم بحق داور کن، و از هوای نفس پیروی مکن که تو را از راه خدا منحرف سازد؛ کسانی که از راه خدا گمراه شوند، عذاب شدیدی بخاطر فراموش کردن روز حساب دارند.

در جامعه‌ی اسلامی، اجرای عدالت هدف اصلی و علاوه بر آیات قرآن، در روایات و سیره‌ی معصومین: عدالت به صورت اصلی بنیادین مطرح گشته و مورد تأکید قرار گرفته است که در اینجا لازم است به ذکر تعدادی از این روایات در این خصوص بپردازیم. پیامبر عفرماید: «أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ أَمِيرُ مُنْسَلَطٍ لَمْ يَعْدِلْ وَدُوْرُوْهُ مِمَّنْ أَلْمَلْ لَمْ يُعْطِ أَلْمَالَ حَقَّهُ وَفَقِيرٌ فُحُوْرٌ» اولین کسی که به جهنم می‌رود فرمانروای قدرتمند است که به عدالت رفتار نمی‌کند و ثروتمندی که حقوق مالی خود را نمی‌پردازد و نیازمند متکبر.

امام حسین ۷ در نامه‌ای که هنگام اعزام مسلم بن عقیل به کوفه نوشت، صفات حاکم مسلمانان را این گونه بیان فرمود: ((فَلَعَمْرِي مَا أَلْمَامُ إِلَّا الْحَاكِمُ بِالْكِتَابِ، أَلْقَائِمُ بِالْقِسْطِ، أَلْدَائِنُ بَدِيْنِ الْحَقِّ، أَلْحَاسِبُ نَفْسَهُ عَلَى ذَاتِ اللَّهِ)) (۸).

به جان خودم سوگند! پیشوای جامعه جز آن کس که بر اساس کتاب خدا حکم کند و به قسط قیام نماید و متدین به دین خدا باشد و نفسش را وقف ذات حق کند، نیست. از آیات قرآن و روایات معصومین: می‌توان به خوبی نتیجه گرفت که بی‌تعهدی کارگزاران نسبت به بی‌عدالتی در هر بخش از جامعه، امری غیر اسلامی و نتیجه‌ی بی‌تقوایی و سستی در دین است، زیرا کارگزاران جامعه در برابر این امور، مسؤول می‌باشند.

اجرای عدالت در جامعه باعث شکوفایی استعدادها، بهره‌وری صحیح از امکانات و نعمت‌های الهی و آرامش در جامعه می‌شود. عدالت باعث پیوند افراد و گروههای جامعه به یکدیگر می‌شود و در میان آنان وحدت و همدلی ایجاد می‌کند و از بروز اختلافات و تبعیض‌ها جلوگیری می‌کند، همچنین از ثروتمند شدن گروهی خاص، از بیکاری و فقر جلوگیری کرده و زمینه‌ی پیشرفت و بالندگی جامعه در همه‌ی ابعاد را فراهم می‌نماید.

احسان:

از دیگر شرایطی که یک کارگزار باید داشته باشد این است که اهل نیکی و نیکوکاری به دیگران باشد، زیرا احسان و نیکوکاری یک وظیفه‌ی مسلمانی است که هر انسانی باید در قبال دیگران انجام دهد و احسان شکل بالاتری از عبادت است و لازم است کارگزاران از میان افرادی انتخاب شوند که مزین به این گونه صفات باشند چون احسان خداوند نیز به این گونه افراد تعلق خواهد گرفت و این چنین کارگزاری است که افراد امت را در مسیر درست و در مسیر انسانیت راهنمایی خواهد کرد و خداوند در قرآن کریم دیگران را به احسان و نیکوکاری تشویق و ترغیب نموده است. وَ كَذَلِكَ مَكَّنَّا

غربی، توسعه را جریان چند بعدی می‌داند که مستلزم تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و روش کم کردن فقر مطلق است. عظیمی، توسعه را حرکت جامعه از یک مرحله تاریخی و توفیق آن در ورود همه جانبه به مرحله دیگر تعریف نموده است (۷).

در نسبت توسعه و پیشرفت، می‌توان گفت: توسعه و پیشرفت همواره از اساسی‌ترین دغدغه‌های ذهنی اندیشمندان و متفکران بوده است، برخی اندیشمندان توسعه را تغییرات کیفی در خواسته‌های اقتصادی، نوع تولید، انگیزه‌ها و سازمان تولید می‌دانند، در حالی که برخی دیگر آن را نوعی تکامل فکری و فرهنگی جامعه ارزیابی می‌کنند. در مفهوم علمی، توسعه مبین یک نوع بازسازی کامل جامعه و به عبارت دیگر تحول تمدنی به تمدن دیگر است. واژه توسعه، در اصطلاحات سیاسی، جهانی و بین‌المللی بسیار کاربرد داشته و رایج است و در طول زمان، معنا و ماهیت خاص خود را پیدا کرده که ابزارها، دلالت‌ها و مصادیق ویژه خود را دارد. در مقابل واژه پیشرفت به دنبال تبیین و حتی تعریف یک چارچوب مفهومی دیگر است که هنوز به صورت کامل تبیین نشده و حد و مرز آن با سایر مفاهیم مشابه، مشخص نشده است در الگوی اسلامی از پیشرفت به جای توسعه استفاده شده است، در توسعه، تقاضا آن است که انسان‌ها زندگی مرفه و خوبی داشته باشند، اما در پیشرفت، هدف نیکو و خوب زیستن است (۵).

به نظر نگارنده، پیشرفت عبارت است از هر حرکتی که موجب تحول اساسی، مداوم در تمامی ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و یا در روابط مادی و معنوی، انسان‌ها با هدف دستیابی به تکامل جامعه، در چارچوب احکام اسلام صورت گیرد و موجب بروز استعدادهای انسان شود و در این تحول، نظرات قرآن و روایات معصومین تأمین شود، آن حرکت پیشرفت است. مهمترین ویژگی‌های رفتاری کارگزاران و تأثیر آن در پیشرفت جامعه:

عدالت:

عدالت امر بسیار مقدس و زیبایی است، علاوه بر این که از صفات خداوند تبارک و تعالی است، یکی از فلسفه‌های بعثت انبیاء نیز بکار می‌رود، براین اساس است که پروردگار عالم، کسانی را که عدالت پیشه هستند و برای اقامه‌ی عدل و قسط تلاش می‌کنند را دوست دارد، اگر کارگزار علاقمند به حفظ و حراست حکومت اسلامی باشد باید عشق و علاقه مردم را از طریق اجرای قسط و عدالت به نظام برانگیزد، عدالت موجب می‌شود توانایی و قدرت حکومت افزایش یابد و اوامر حاکم جامعه نفوذ بخش باشد و باعث عظمت حاکمان در چشم مردم شود و ستایش مردم را از حکومت در پی دارد و دوام حکومت بیمه می‌شود و مورد لطف و عنایت خداوند قرار می‌گیرد. از نشانه‌های مهم کارگزاران عدالت پیشه این است که زندگی آنها با افراد کم درآمد و محروم هم سطح باشد تا میان او و بینوایان پیوند واقعی وجود داشته باشد و گر نه مستضعفین نمی‌توانند از روی علاقه قلبی زمامداری او را بپذیرند و حامی واقعی او باشند، آنها خود بخود میان خویشتن و او فاصله‌ای

پیامبر او و آنها که ایمان آورده‌اند؛ همانها که نماز را برپا می‌دارند، و در حال رکوع، زکات می‌دهند». الصَّلَاةُ در لغت به معنی دعا است (۱۲).

فریضه‌ی نماز امری نیست که فقط بنده را به خالق و پروردگارش نزدیک سازد و حلقه‌ی اتصال بین عبد و معبود را شدت بخشد و عشق به خدا را در قلب باطن او زنده سازد بلکه این یکی از آثار و نتایج مطلوبی است که در زندگی نمازگزار ظاهر می‌شود. با توجه به آیه‌ی مذکور حاکمیت جامعه‌ی اسلامی یکی از ارکان اصلی و آموزه‌های اساسی دین مبین اسلام بلکه به تعبیر دقیق‌تر، اصلی‌ترین و اساسی‌ترین آموزه‌ی آن است.

حضرت علی‌می‌فرماید: «نگاه که پیامبر اسلام ۶ مرا به یمن می‌فرستاد از او پرسیدم با مردم چگونه نماز بخوانم؟ فرمودند: "در حدّ توان نا توانان نماز بگذار و بر مؤمنان مهربان باش" (۱۳).

نماز اولین دستور و حکم الهی در دین می‌باشد و با توجه به تأثیر نماز در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و آثار و برکات آن و اصلاح رفتارهای فردی و اجتماعی، باید نخستین وظیفه‌ی حکومت دینی اقامه نماز باشد. نماز اساس و ریشه‌ی همه‌ی مسائل به شمار می‌آید و بر همین جهت در روایات اسلامی وارد شده اگر نماز قبول نشود سایر اعمال قبول نمی‌شود. با توجه به این موارد و همچنین با توجه به آیات قرآن که بر اقامه نماز به همراه دادن زکات تأکید نموده است، اگر حاکم و کارگزار جامعه‌ی اسلامی با پیروی از آیات قرآن و روایات مولای متقیان علی‌و دیگر معصومین: علاوه بر اینکه اهل نماز باشد و همه‌ی اعمال خود را در گرو نماز ببیند، اهل رسیدگی به امور نیازمندان و فقرا و دادن زکات به آنها باشد، می‌تواند در پیشرفت جامعه سهم باشد. امانتداری:

با توجه به آیات و روایات مسؤلیت و حاکمیت به عنوان امانت است، پس شخص حاکم و کارگزار باید فرد امانت‌داری باشد و اولین شرطی که برای امانت‌داری لازم است، امین بودن و درستکار بودن است، یعنی کارگزار کسی نباشد که در امانت خیانت کند؛ بلکه باید از این امانت به نحو احسن و در مسیر درست استفاده نماید و در برخوردها و قضاوت‌ها عدالت را رعایت نماید. امین و امانت، در لغت از ریشه «أَمِنَ» به معنای آرامش و آسایش خاطر است؛ و در اصطلاح، ودیعتی است که کسی آن را به دیگری می‌سپارد و به او در نگهداری از آن، اعتماد می‌کند. از این رو امانت دارای چند رکن است: امانت سپار، امانت‌پذیر، مورد امانت، و شرایط و وظایف امانتداری (۱۴).

قرآن کریم در آیات متعدد بر امانتداری و دستور به اجرای آن تأکید فرموده است، از جمله در آیه ۱۸ سوره دخان از زبان حضرت موسی می‌فرماید: «أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِيَّيْكُمْ رَسُولُ آمِينَ» (۱) «[به آنان گفت:] «و به آنان گفت: امور بندگان خدا را به من واگذارید که من فرستاده‌امینی برای شما هستم!». موسی کلیم برای تأکید به قبطیان تذکر می‌داد که من فرستاده از جانب پروردگار و امین هستم هر چه را که دستور و امر فرماید به شما مردم اعلام می‌نمایم. «إِنِّي لَكُمْ رَسُولُ آمِينَ» این آیه علت لزوم ایمان آوردن بنی اسرائیل به

يُؤْسَفُ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَ لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» (۱).

«و این گونه ما به یوسف در سرزمین (مصر) قدرت دادیم، که هر جا می‌خواست در آن منزل می‌گزید (و تصرف می‌کرد) ما رحمت خود را به هر کس بخواهیم (و شایسته بدانیم) می‌بخشیم؛ و پاداش نیکوکاران را

حُسن عبارت است از هر اثر بهجت‌آفرین و شادی بخش که مورد آرزو باشد (۹). لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ.

اشاره است به اینکه این تمکین اجری بوده که خداوند به یوسف داد و وعده جمیلی است که به هر نیکوکاری می‌دهد تا بداند او اجرشان را ضایع نمی‌کند (۱۰). احسان خداوند شامل حال کسی است که شایستگی آن را دارد و خداوند اجر اهل احسان را فراموش و ضایع نمی‌کند.

امام علی‌رمود: «طوبى لِمَنْ أَحْسَنَ إِلَى الْعِبَادِ وَ تَزَوَّدَ لِلْمَعَادِ» (۱۱) «خوشا به حال آنکه به بندگان خدا نیکی کند و برای آخرت خود زاد و توشه برگردد».

با توجه به آیه قرآن و روایات معصومین، کارگزار باید اهل رحمت، مغفرت و احسان باشد، زیرا رحمت خداوند به هر کسی که شایستگی داشته باشد می‌رسد و در سایه آن مردم نیز از رحمت الهی برخوردار خواهند شد که در این صورت است که حکومت در دست اهلس قرار گرفته و رحمت است و از طرف دیگر خداوند اجر و پاداش محسنین و نیکوکاران را ضایع نمی‌کند پس اگر کارگزار اهل نیکی و نیکوکاری و احسان باشد، حکومتی سراسر رحمت ایجاد خواهد شد و زمینه‌ی پیشرفت چنین حکومتی به خوبی فراهم خواهد شد.

اقامه نماز:

اهمیت نماز به قدری مهم است که یکی از پایه‌های دین شمرده شده و در رأس همه‌ی عبادت‌ها می‌باشد. نماز وسیله‌ی ذکر خدا و تشکر از خداوند است و انسان می‌تواند به کمک آن با خدای هستی ارتباط برقرار کند.

پس با این وصف و با توجه به آیات قرآن کارگزاری که اهل نماز و زکات باشد و با مبدأ هستی مرتبط باشد، از مسؤلیتی که به او واگذار شده است به بهترین صورت ممکن استفاده می‌نماید، زیرا خداوند را ناظر بر کردار و اعمال خود می‌داند و سعی می‌نماید از فرصتی که به او داده شده است در جهت رضای خدا گام برداشته و در مسؤلیتش فقرا را فراموش ننماید، قرآن نیز در آیه ۴۱ سوره حج بر اقامه نماز و امر به زکات تأکید نموده است. «الَّذِينَ لَنْ مَكَّنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (۱).

«همان کسانی که هر گاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم، نماز را برپا می‌دارند، و زکات می‌دهند، و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند، و پایان همه کارها از آن خداست!» و قرآن در آیه ۵۵ سوره مائده می‌فرماید:

«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ» (۱). «سرپرست و ولی شما، تنها خداست و

موسی را بیان کرده و آن امین بودن موسی ۷ است که خدا او را بر وحی و دین خود امین قرار داده است (۱۵).

این تعبیر در حقیقت به عنوان پیشگیری از نسبت‌های ناروایی است که فرعونیان به او دادند، مانند نسبت سحر، قصد برتری جوئی و حکومت بر سرزمین مصر و بیرون راندن صاحبان اصلی آن سرزمین که در آیات مختلف به آن اشاره شده است. کارگزاران جامعه‌ی اسلامی نیز با توجه به این آیه‌ی قرآن باید خود را امین و امانتدار مردم بدانند که هم در اجرای احکام اسلامی امین باشند و هم در کردار، رفتار و عمل امانتداری خود را به اثبات برسانند و مردم او را در حکومت امین خود بدانند و هم اینکه نسبت به مسئولیت خود بر مردم نگرش امانتی داشته باشد، به دلیل اینکه نگرش امانتی در پذیرش حکومت و مدیریت، اصلی بنیادی در بینش اسلامی و قرآنی است؛ زیرا همه‌ی نعمت‌ها امانت‌های الهی‌اند، البته این نعمت‌ها از نظر درجات و مراتب، در یک رتبه قرار ندارند؛ برخی از نعمت‌ها به دلیل شمول و فراگیری و کارآیی و اثرگذاری بیشتر و نیز به لحاظ ارتباط وظایف و تکالیف برتر با آن‌ها، امانتی خاص تلقی می‌شوند.

توانایی در انجام درست کارها و مسئولیت‌های محوله:

یکی از مهمترین ارکان هر حکومت و رهبری، مسأله قدرت و توانایی رهبر، زمامدار و کارگزار در انجام درست کارها و مسئولیت‌های محوله است. گردش کار حکومت در حد معمول یا نسبتاً خوب یا خوب و عالی، امورات یک کشور و مملکت را به پیش خواهد بُرد، یعنی با توانایی کارگزار جامعه‌ی اسلامی، هم اقامه حق صورت گیرد و هم باطل به هر شکل و عنوان باید دفع شود. تمام آنچه توانایی اداره‌ی امور را سامان می‌دهد برای کارگزاران لازم است از جمله اینکه جامعه را به خوبی بشناسد شرایط و زمانه را به خوبی بسنجند و با نیازهای جامعه به خوبی آشنا باشند و قوت تصمیم‌گیری در مراحل مختلف را داشته و در فراز و نشیب‌ها صبر و استقامت داشته باشند.

قرآن نیز بر توانایی در انجام درست کارها و مسئولیت‌های محوله که از شرایط لازم برای حکومت است تأکید نموده است. «قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ» قَالَتْ إِحْدَاهُمَا: گفت یکی از آن دو دختر که صفورا بود. یا اَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ: ای پدر من به مزدگیر موسی را برای شبانی. إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ: بدرستی که بهترین کسی که به مزد و اجرت گیری، الْقَوِيُّ الْأَمِينُ: مزدور توانای امین است. این تعریض است به آنکه موسی را قوت و امانت است، و تعلیلی جامع که جاری مجرای دلیل باشد بر آنکه موسی سزاوار است به استیجار. مروی است که پدر از دختر پرسید که تو قوت و امانت او از کجا معلوم کرده‌ای؟ صفورا سنگ برداشتن از سر چاه و کشیدن دلو و صورت موافقت و امر کردن به آنکه از عقب او رود، همه را بازگفت (۱۶).

پس با توجه به این آیه‌ی مبارکه، کارگزار جامعه‌ی اسلامی باید قدرت، تعهد و توانایی مسئولیت در جامعه‌ی اسلامی را بخوبی داشته باشد و توانایی و نتیجه‌ی قدرت او در مسئولیت خود، یأس دشمنان را در تعرض به جامعه‌ی پیشرفته‌ی مسلمین در بر داشته باشد.

پایبندی به عمل صالح:

عمل صالح، عملی است که باعث رشد و پیشرفت فرد به سوی کمال می‌باشد و انسان باید در انجام عمل مراقب باشد که به بهترین صورت انجام گیرد تا به نتیجه‌ی مطلوب برسد و تأثیر آن احساس شود و مهمترین قسمت هر عمل نیت آن است که باید از روی اخلاص و با اهداف پست دنیوی آلوده نشود.

پس کارگزار جامعه‌ی اسلامی باید خود با ایمان و پایبندی به عمل صالح در صراط مستقیم باشد و هم تلاش کند جامعه را در صراط مستقیم الهی هدایت نماید و در این راه احساس مسئولیت نماید. قرآن کریم نیز در آیات متعدد بر انجام عمل صالح تأکید و به انجام دهندگان اعمال صالح وعده‌هایی داده است. قرآن در سوره‌ی نور می‌فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (نور/ ۵۵). خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید؛ و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت؛ و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، آنچنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت. و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند».

علامه طباطبایی در باره مفهوم عمل صالح در کتاب المیزان آورده است، عمل صالح، عملی است که برای کسب رضایت پروردگار با تحمّل دشواری‌ها انجام می‌شود و عمل صالح هر عملی است که طبق عقاید حق صادر شود و با آن سازگار باشد (۱۰).

پیامبر ۶: «صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحَا صَلَحَتِ أُمَّتِي وَإِذَا فَسَدَا، فَسَدَتِ أُمَّتِي، قِيلَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ هُمَا؟ قَالَ: الْفَقِيهَاءُ وَ الْأَمْرَاءُ؛ دو گروه از امت من اگر صالح شوند، امت صالح می‌شوند و اگر فاسد شوند، امت فاسدمی‌شوند. عرض شد ای رسول خدا آن دو گروه کدامند؟ فرمودند: عالمان و حاکمان (۱۷).

از خصلت‌های بسیار زیبا و پسندیده که کارگزار جامعه باید داشته باشد حفظ، ادای امانت و پایبندی به عهد و پیمان است، زیرا کارگزاری که در حفظ و ادای امانت و پایبندی به عهد و پیمان تمام همّت خود را به کار گیرد، جلب اعتماد عمومی را به همراه خواهد داشت.

شخص کارگزار باید در برابر امانت‌های الهی و امانت‌های مردم که شامل اموال، ثروتها، پُستها، سرمایه‌های انسانی، فرهنگها، میراث‌هایی تاریخی و... و در تسلیم آنها به صاحبان اصلی احساس مسئولیت نماید که در این صورت نیز موجبات رضایت و خشنودی پروردگار را فراهم خواهد آورد و همچنین موجب ایجاد صلح، الفت و آرامش در جامعه خواهد شد.

پس لازم و ضروری است که کارگزار جامعه اهمیت خاصی برای امانتداری قائل شده و خودنیز الگوی جامعه در این زمینه باشد، چون یکی از ضروریات زندگی اجتماعی صفت امین بودن و امانتداری

است، لذا باید به عناوین مختلف، آنرا در جامعه تقویت نماید که در این صورت موجبات پیشرفت جامعه را فراهم نماید. مشورت:

مشورت و نظرخواهی از دیگران یکی از عوامل مهم و مسائل حیاتی در تصمیم گیری بوده و در اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است. با توجه به وسعت مشکلات، کارگزار جامعه ی اسلامی قادر به شناخت همه ی مسائل و به دست آوردن همه ی اطلاعات لازم در مورد مشکلات نیست و در نتیجه نمی تواند تصمیم منطقی و درستی در مورد آن اتخاذ نماید، مگر آنکه از دیگران مشورت خواهی کند.

قرآن کریم در سوره ی آل عمران آیه ی ۱۵۹ بر مشورت و مشاوره با افرادی که بعداً به ذکر شرایط مشاور خواهیم پرداخت تأکید نموده است. «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» (سوره اسراء/۳۴) «... و به عهد (خود) وفا کنید، که از عهد سؤال می شود».

پیامبر گرامی اسلام ۶ در خصوص وفای به عهد می فرماید: «آن کس که به خدا و روز جزا ایمان دارد باید به وعده خود وفا کند» (۶) و باز آن حضرت می فرماید: «کسی که پایبند به پیمان خود نباشد دین ندارد» (۲۰).

احترام به پیمان و عمل به آن ریشه در فطرت انسان دارد، به همین خاطر نقض عهد و پیمان از ردایل اخلاقی شمرده می شود تنها ملتی عزیز است که به تعهدات خود عمل کنند و آنها را محترم بشمارند. اهمیت عهد و پیمان در آیات قرآن و روایات معصومین: بیانگر این مطلب است که کارگزاران جامعه اسلامی نه تنها خود باید به عهد و پیمان ها حتی در برابر دشمنان پایبند باشند بلکه باید امت اسلام را به اهمیت وفای به عهد دعوت نمایند، زیرا بر اساس آیات قرآن و روایات معصومین: وفای به عهد در جامعه باعث نزول رحمت الهی و پیشرفت جامعه خواهد شد.

عدم خودباختگی در برابر دشمنان: در اصطلاح خودباختگی یا از خود بیگانگی حالتی روانی است که ممکن است در یک نفر یا یک گروه (سطح جامعه) به وجود آید. در این حالت فرد ارزش های دیگران را کامل می بیند و بدون هیچ دلیلی آن ارزش ها را می پذیرد و این امر در نتیجه بی اعتبار دانستن ارزش و هنجار های خودی و احساس حقارت در خود می باشد و فرد خود باخته عزت و کرامت انسانی خود را از دست می دهد. در آموزه های دینی از احساس حقارت نهی شده و انسانها را به عزت مندی و خودباوری فرامی خواند. امام هادی ۷ فرمود «کسی که خویشتر را ناچیز و خوار می یابد و در باطن نسبت به خود احساس سستی و حقارت دارد از شر او ایمنی نداشته باش».

قرآن در این زمینه در آیه ۱۴ و ۱۵ سوره قیامت می فرماید: «بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ» «وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِرَهُ» (۱). «بلکه انسان خودش از وضع خود آگاه است» هر چند (در ظاهر) برای خود عذرهایی بتراشد»

یعنی از دیدگاه قرآن، انسان موجودی است صاحب بصیرت بر نفس خود و خودش را بهتر از هر کسی می شناسد و می تواند خوب و بد را تشخیص دهد، انسان می تواند به خوبی درک کند عملی که انجام می دهد خیر است یا شر است؟ آیا فضیلت است یا رذیلت؟ پس کارگزاران نظام اسلامی باید با توجه به آموزه های قرآن کریم و روایات معصومین: با دوری از خودباختگی که در نتیجه بی اعتبار دانستن ارزش و هنجار های خودی، موجب از دست دادن عزت و کرامت انسانی می شود و فرد و جامعه را با احساس حقارت روبه رو می کند و افراد با عدم اعتماد به نفس با شکست روبه رو شده و از پیشرفت دور می مانند، سعی کنند به جای خودباختگی با افزایش خودآگاهی به خودباوری برسند و با بهره گیری از توانمندی های خودی، مشکلات و موانع را پشت سر نهاده و با اعتماد به نفس راه پیشرفت را طی نمایند.

آینده نگری: بنابرین زمامدار و کارگزار جامعه ی اسلامی باید جهت استفاده از آراء و نظرات کارشناسان و رسیدن به بهترین تصمیم در حل مشکلات و دلبستگی و پشتیبانی مردم از نظام و استفاده از استعدادها و درخشان جامعه، مشورت را از امور مهم در حل مشکلات جامعه محسوب نماید و در پیشرفت روزافزون جامعه ی اسلامی گام بردارد. وفاداری به قراردادهای و پیمانها:

وفای به عهد از نشانه های افراد نیکوکار است خداوند در آیه ۸ سوره مؤمنون می فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ» و آنها که امانتها و عهد خود را رعایت می کنند».

وفای به عهد آنقدر اهمیت دارد که خداوند بارها نسبت به آن توصیه فرموده است: «... وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» (سوره اسراء/۳۴) «... و به عهد (خود) وفا کنید، که از عهد سؤال می شود».

پیامبر گرامی اسلام ۶ در خصوص وفای به عهد می فرماید: «آن کس که به خدا و روز جزا ایمان دارد باید به وعده خود وفا کند» (۶) و باز آن حضرت می فرماید: «کسی که پایبند به پیمان خود نباشد دین ندارد» (۲۰).

احترام به پیمان و عمل به آن ریشه در فطرت انسان دارد، به همین خاطر نقض عهد و پیمان از ردایل اخلاقی شمرده می شود تنها ملتی عزیز است که به تعهدات خود عمل کنند و آنها را محترم بشمارند. اهمیت عهد و پیمان در آیات قرآن و روایات معصومین: بیانگر این مطلب است که کارگزاران جامعه اسلامی نه تنها خود باید به عهد و پیمان ها حتی در برابر دشمنان پایبند باشند بلکه باید امت اسلام را به اهمیت وفای به عهد دعوت نمایند، زیرا بر اساس آیات قرآن و روایات معصومین: وفای به عهد در جامعه باعث نزول رحمت الهی و پیشرفت جامعه خواهد شد.

عدم خودباختگی در برابر دشمنان: در اصطلاح خودباختگی یا از خود بیگانگی حالتی روانی است که ممکن است در یک نفر یا یک گروه (سطح جامعه) به وجود آید. در این حالت فرد ارزش های دیگران را کامل می بیند و بدون هیچ دلیلی آن ارزش ها را می پذیرد و این امر در نتیجه بی اعتبار دانستن ارزش و هنجار های خودی و احساس حقارت در خود می باشد و فرد خود باخته عزت و کرامت انسانی خود را از دست می دهد. در آموزه های دینی از احساس حقارت نهی شده و انسانها را به عزت مندی و خودباوری فرامی خواند. امام هادی ۷ فرمود «کسی که خویشتر را ناچیز و خوار می یابد و در باطن نسبت به خود احساس سستی و حقارت دارد از شر او ایمنی نداشته باش».

قرآن در این زمینه در آیه ۱۴ و ۱۵ سوره قیامت می فرماید: «بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ» «وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِرَهُ» (۱). «بلکه انسان خودش از وضع خود آگاه است» هر چند (در ظاهر) برای خود عذرهایی بتراشد»

یعنی از دیدگاه قرآن، انسان موجودی است صاحب بصیرت بر نفس خود و خودش را بهتر از هر کسی می شناسد و می تواند خوب و بد را تشخیص دهد، انسان می تواند به خوبی درک کند عملی که انجام می دهد خیر است یا شر است؟ آیا فضیلت است یا رذیلت؟ پس کارگزاران نظام اسلامی باید با توجه به آموزه های قرآن کریم و روایات معصومین: با دوری از خودباختگی که در نتیجه بی اعتبار دانستن ارزش و هنجار های خودی، موجب از دست دادن عزت و کرامت انسانی می شود و فرد و جامعه را با احساس حقارت روبه رو می کند و افراد با عدم اعتماد به نفس با شکست روبه رو شده و از پیشرفت دور می مانند، سعی کنند به جای خودباختگی با افزایش خودآگاهی به خودباوری برسند و با بهره گیری از توانمندی های خودی، مشکلات و موانع را پشت سر نهاده و با اعتماد به نفس راه پیشرفت را طی نمایند.

آینده نگری:

با توجه به آیات قرآن کریم می توان بصیرت را به یک معرفت درونی و عمیق انسانی نسبت به آنچه پیرامون خود می گذرد تعریف کرد. چنانکه در قرآن کریم آمده است: «بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ» بلکه انسان خودش از وضع خود آگاه است»

یا در آیه ۱۰۸ سوره یوسف آمده است: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعْتِي...» بگو: «این راه من است من و پیروانم، و با بصیرت کامل، همه مردم را به سوی خدا دعوت می کنیم!...»

امام علی ۷ در معرفی انسان بصیر می فرماید: «فَلْيَنْتَفِعْ امْرُؤٌ بِنَفْسِهِ، فَإِنَّمَا الْبَصِيرُ مَنْ سَمِعَ فَتَفَكَّرَ وَ نَظَرَ فَأُبْصَرَ وَ انْتَفَعَ بِالْعَبْرِ، ثُمَّ سَلَكَ جَدًّا وَ اضْحًا، يَتَجَنَّبُ فِيهِ الصَّرْعَةَ فِي الْمَهَاوِي وَ الضَّلَالِ فِي الْمَعَاوِي وَ لَا يُعِينُ عَلَىٰ نَفْسِهِ الْغَوَاةَ بِنَعْسَفٍ فِي حَقِّ، أَوْ تَحْرِيفٍ فِي نَطْقٍ، أَوْ تَخَوُّفٍ مِنْ صِدْقٍ» (۱۳).

«هر کس باید از عمل خود سود برد. اهل بصیرت کسی است که بشنود و بیندیشد و بنگرد و ببیند و از حوادث عبرت گیرد، سپس به راهی روشن قدم نهد. از فرو غلطیدن در پرتگاهها و گم شدن در کوره راهها دوری گزیند و با اعمالی چون به بیراهه رفتن و در سخن حق تحریف نمودن و از گفتن حقیقت ترسیدن، گمراهان را بر زیان خویش یاری نکند» (۲۱).

با توجه آیات قرآن و روایات معصومین کارگزاران نظام اسلامی باید در مقابل تهدیدات داخلی و خارجی بصیر باشند و نسبت به بهره‌وری، دریافت حقایق، تفکر و اندیشه، نظارت دقیق، آگاهی به مسائل و پند گرفتن از عبرتها کوشا باشند و در این صورت می توان از میان راه های متعدد، راه حق را به خوبی تشخیص داد و علاوه بر این باید عاقبت اظهار نظرها و عملکردهای خویش را در نظر گرفته، سپس اقدام نمایند تا در آینده از اقدام خود پشیمان نشود. قرآن کریم به طرق مختلف، کارگزاران نظام اسلامی را به هوشیاری در برابر دشمنان اسلام دعوت می کند و اینکه دشمنان می خواهند با طرح دوستی نقشه‌های خود را عملی سازند.

در چنین زمانی است که ارزش بصیرت آشکار می گردد و چنانچه پی به اهداف شوم دشمن به موقع برده شود راههای مقابله در برابر او به هنگام اتخاذ می شود و جلو هزینه های مادی و معنوی بسیاری گرفته خواهد شد.

نتیجه گیری

اصطلاح و مفهوم توسعه و پیشرفت از دیرباز رایج بوده اند، اما توسعه از اقبال بیشتری در ادبیات و جریان های مرتبط با نظریه ها و الگوهای بهبود شرایط و وضعیت جامعه برخوردار بوده است، این در حالی است که پیشرفت مفهومی جامع تر است و برخلاف توسعه که نگرشی تک بعدی دارد، دارای نگرشی چند بعدی است. اسلام مکتب عدل و اعتدال است و نظام آن عادلانه است، لذا شناخت مفهوم عدالت و بکارگیری آن در جامعه امری انکارنا پذیر است و در اسلام یکی از ملاک های عدالت ورزی، انتصاب کارگزاران عادل در جامعه است که بین خود و مردم به حق حکم نمایند و به عدالت رفتار کنند و در صورتی می توان از جامعه و حکومتی انتظار حرکت به سوی عدالت را داشت که کارگزاران آن جامعه از نظر رفتاری در مسیر عدالت باشند. با توجه به آیات قرآن کریم و

برای اینکه در نظام اسلام گام های موثر برای پیشرفت برداشته شود باید برای برنامه ها، فعالیت ها و سیاست ها تصمیم گیری نمود و از با اهمیت ترین مبنای تصمیم گیری، پیش بینی و آینده نگری است. آینده نگری در واقع شناخت تهدیدها، تنگناها، موقعیت ها، فرصت ها و پیشنهاد برنامه هاست که در آینده، جامعه اسلامی با آن مواجه می شود.

کارگزاران نظام اسلامی برای برنامه های پیش رو باید آینده نگری نمایند تا بتوانند نقاط ضعف را به قوت تبدیل نمایند و مأموریت ها، سیاست ها و اهداف را برای پیشرفت جامعه اسلامی شناسایی و برای تحقق آنها در آینده پیش بینی نمایند. امام علی ۷ به فرزندش امام حسین ۷ در خصوص عاقبت نگری فرمود: «هر کس بدون نگرش به عواقب در ورطه کارها درآید، خود را در معرض مسائل و مشکلات نهاده است... مَنْ تَوَرَّطَ فِي الْأُمُورِ بغيرِ نَظَرٍ فِي الْعَوَاقِبِ فَقَدْ تَعَرَّضَ لِلنَّوَابِثِ...»

«هر کس بدون عاقبت اندیشی در کارها دست به کاری زند، خود را گرفتار سختیها و مصائب کند»

خداوند تبارک و تعالی در قرآن مجید می فرماید:

۱. سوره نبا آیه ی ۲۹ «وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا» و ما همه چیز را شمارش و ثبت کرده ایم»

۲. سوره ی القمر آیات ۵۳ و ۵۲ «وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ» و كُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ»

«و هر کاری را انجام دادند در نامه های اعمالشان ثبت است» و هر کار کوچک و بزرگی نوشته شده است».

۳. سوره ی عنکبوت آیه ی ۴۳ «وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنُظْرِيهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ» اینها مثالهایی است که ما برای مردم می زنیم، و جز دانایان آن را درک نمی کنند».

۴. سوره مائده آیه ی ۵۰ «أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ» آیا آنها حکم جاهلیت را (از تو) می خواهند؟ و چه کسی بهتر از خدا، برای قومی که اهل یقین هستند، حکم می کند؟!»

امام علی ۷ در نهج البلاغه می فرماید: «ای مردم سزاوارترین شخص به امر رهبری، تواناترین مردم است بر آن و داناترین آنان است در آن به امر و احکام خداوند» (۱۳).

کار گزار باید از تجربه و تخصص کافی در وظایف محوله برخوردار باشد، زیرا زمانی می تواند نسبت به مسائل آینده نگری نماید که از آگاهی علمی مناسبی از مسؤلیتی که به آن واگذار شده برخوردار باشد. این ویژگی باعث می شود که کارگزار از بینایی و بصیرت در حل و فصل بهتر امور برخوردار و آینده نگری برای او تسهیل شود و حتی به واسطه معلومات خود به احوال و رفتار کارکنان آگاهی کامل تری پیدا کند و با هر شخص به میزان عقل، معرفت و شعور و علم او برخورد و رفتاری مناسب و معقول می کند.

بصیرت در مقابل تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی:

یکی از اصول مهمی که کارگزاران نظام اسلامی باید به آن توجه کنند اصل بصیرت است که با وجود آن از حوادث تلخ و ناگوار جلوگیری می نماید و همچنین توجه به آن می تواند حاکمیت، استقلال و موجودیت نظام اسلامی را تضمین نماید.

8. Sheikh Mufid, Abu Abda... Mohammad Bin Numan, Anwar Malkut, research: Nobakht, Abu Ishaq, Bi Cha, Mansurat Razi, Qom, 1363
9. Ragheb Esfahani, Hossein bin Mohammad, Vocabulary of the Qur'an, first edition, Dar al-Qalam, Beirut, Bita
10. Tabatabaei, Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an, fifth edition, publishing house of Qom seminary community, Qom, 1417 AH
11. Al-Amadi al-Tamimi, Abdul-Wahed, Gharar al-Hakm and Derr al-Kalam, research: Mohhadth Mirsyd Jalaluddin, Bicha, Bina, Tehran, 1360
12. Ibn Darid, Muhammad ibn al-Hassan, Jamhreh al-Laghe, first edition, Dar al-Alam Lamlayin, Beirut, Bita
13. Nahj al-Balagheh, Sobhi Saleh, Bicha, Dar al-Soeh, Tehran, 1415 AH.
14. Fayoumi, Ahmad bin Mohammad, Misbah al-Nirfi Gharib al-Sharh al-Kabir al-Rafa'i, second edition, Tehran, 1415 AH
15. Tabarsi, Fazl Bin Hasan, Tafsir Jameem al-Jamae, first edition, Tehran University Press and Qom Seminary Administration, Tehran, 1372
16. Hosseini Shah Abdul Azimi, Hossein bin Ahmad, Tafsir Ethnaashri, 1st, Miqat, Tehran, 1363
17. Sadouq, Muhammad bin Ali bin Baboyeh, The Reasons of the Shari'ah, Bicha, Al-Tabbah Al-Awali al-Muktaba al-Haydriya, Najaf, 1385 AH
18. Makarem Shirazi, Nasser et al., Tafsir al-Tafsir, first edition, Darul-e-Kitab al-Islamiya, Tehran, 1374
19. Sharif Razi, Nahj al-Balagheh, research: Sobhi Saleh, Bi Cha, Beirut, 1387 AH
20. Majlesi, Mohammad Baqer, Bihar Al-Anwar, Bicha, Dar Ihya Trahat Arabi, Beirut, Lebanon, 1412 AH
21. Dashti, Muhammad, Velayat Faqih, 15th edition, Isra Publishing House, Qom, 1379, p. 282.

احادیث معصومین در می‌یابیم، شخصی که در مقام کارگزاری جامعه ی اسلامی قرار گرفته اگر خشن، تندخو و غیر قابل انعطاف باشد، مردم از دور او پراکنده می‌شوند و کارگزار باید خلق و خوی پیامبر عرا الگوی خود قرار دهد و با امت رفتاری پدران و دلسوزانه داشته باشد و از خشونت در گفتار و سخت‌گیری در عمل بپرهیزد و از کسانی که تخلفی را مرتکب شده‌اند و اظهار ندامت و پشیمانی می‌کنند گذشت نماید. از خصلت های رفتاری بسیار زیبا و پسندیده که کارگزار جامعه باید داشته باشد حفظ، ادای امانت و پایبندی به عهد و پیمان است، زیرا کارگزاری که در حفظ وادای امانت و پایبندی به عهد و پیمان تمام همّت خود را به کار گیرد، جلب اعتماد عمومی را به همراه خواهد داشت. کارگزاران نظام اسلامی باید با دوری از خود باختگی که نتیجه ی عدم آگاهی نسبت به ارزش ها ، هنجارها و فرهنگ خودی است و قرآن و روایات خود آگاهی را از امتیازات انسان به سایر مخلوقات می داند، سعی نمایند با خودشناسی که در پرتو خودآگاهی به دست می آید، خودباوری را در خود تقویت نموده و با بهره گیری از لیاقت ها و توانمندی‌های داخلی، اعتماد به نفس، مبارزه با جهل، نقص‌گریزی و کمال خواهی، استفاده مناسب از فرصت ها، دشمن‌شناسی، رقابت سالم، نظم و عدالت و امانتداری و دوری از استبداد و توان کافی برای انجام امور و عمل صالح و آینده نگری و مقابله با تهدیدات و پایبندی در راه هدف و با توکل و صبوری در راه پیشرفت جامعه اسلامی گام بردارند.

References

1. The Holy Quran, translated by Makarem Shirazi, Professor Mohammad Mahdi.
2. Moin, Mohammad, Farhang Farsi, 9th edition, Amir Kabir Publishing House, Tehran, 1375
3. Javadi Amoli, Abda..., Tasnim, edited by: Islami, Ali, Bi Cha, Isra Publishing Center, Qom, 1387
4. Boroujerdi, Seyyed Mohammad Ibrahim, comprehensive interpretation, 6th edition, Sadr Publications, Tehran, 1366
5. Beauty, Hasan, a study on the substantive ratio of progress and justice, Tehran, 2019
6. Kilini, Muhammad bin Yaqub Ishaq, al-Kafi, researcher and proofreader: Ghafari, Ali Akbar and Akhundi, Muhammad, Bicha, Darul Kitab al-Islamiya, Tehran, 1407 AH
7. Todaro, Michael, Economic development in the third world, translator: Gholam Ali Farjadi, Program and Budget Organization, Tehran, 1370